

ต้นไม้แห่งชีวิตคู่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

บัดนี้จักแสดงพระธรรมเทศนา

พรรณนาหลักธรรมสำหรับส่งเสริมชีวิตคู่ครอง
ให้ราบรื่นปรองดองสม่ำเสมอและสมกัน เพื่อ
ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมีของคณะ
เจ้าภาพและท่านสาธุชน เนื่องในงานมงคลสมรส

เป็นส่วนกุศลวิธีที่จะนำพระพุทธศาสนาโนวาท
มาเป็นเครื่องประสาทพร เพิ่มพูนสิริมงคลแก่คู่
สมรสให้ประสบความสำเร็จความสุขความสวัสดิ์ และความ
เจริญรุ่งเรืองงอกงามไพบูลย์แห่งชีวิตครองเรือน
ตลอดกาลนาน

พิธีมงคลสมรสนั้น ตามประเพณีไทย
ถือว่าเป็นกิจฝ่ายคฤหัสถ์ ส่วนพิธีเกี่ยวกับสงฆ์
ทั้งหมด รวมทั้งการมีพระธรรมเทศนา นี้ นับว่า
เป็นการทำบุญเนื่องในงานมงคลสมรส เพื่อให้

เกิดธรรมมงคลแก่คู่แต่งงานหรือผู้ที่ได้ตกลงกัน
แล้วที่จะแต่งงานกัน

เมื่อมีคู่ครอง ก็มีทรัพย์สินและญาติมิตรเพิ่มทวี

การมีคู่ครองนั้น ถือกันว่า เป็นเหตุ
การณ์สำคัญยิ่งครั้งหนึ่งในชีวิตของบุคคล เป็น
ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทำให้เกิดฐานะและ
หน้าที่อย่างใหม่ คือ ฐานะแห่งสามี และฐานะ
แห่งภรรยา พร้อมทั้งหน้าที่ซึ่งผูกพันอยู่กับฐานะ
ทั้งสองนั้น อันเกิดจากความสัมพันธ์ และความ

รับผิดชอบต่อกัน ความสัมพันธ์และความรับผิดชอบนี้ มิใช่จำกัดอยู่เพียงในระหว่างคู่สามีและภรรยาเท่านั้น แต่ยังขยายออกไปถึงบุคคลและทรัพย์สินเป็นต้น อันมีมาแต่เดิมของแต่ละฝ่ายอีกด้วย เช่น บิดา มารดา เครือญาติและมิตรสหายของคู่ครองเป็นต้น ทำให้เกิดผลอีกอย่างหนึ่ง คือ การสมรสนี้ เท่ากับเป็นวิธีเพิ่มพูนจำนวนญาติมิตรและทรัพย์สินต่างๆ ให้มากมายกว้างขวางขึ้นเป็นทวีคูณ

อย่างไรก็ตาม ผลดังกล่าวนี้ จะเป็นผลที่ติงามอย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อผู้สมรสรู้จักรับผิดชอบและรู้จักปฏิบัติภาระหน้าที่ของตนตามความรับผิดชอบนั้นให้ถูกต้องด้วยดี ด้วยเหตุนี้ผู้สมรสที่ปรารถนาความสุข และความเจริญก้าวหน้า ทั้งของตนเอง ของคู่ครอง และของชีวิตครองเรือนทั้งหมด จึงต้องเตรียมตัว เตรียมใจให้ตระหนักในฐานะภาระและหน้าที่ต่างๆ ที่ตนจะต้องกระทำในชีวิตครอบครัวไว้ให้พร้อม เพื่อ

ทำชีวิตครองเรือนของตนให้เป็นความอยู่ร่วมกัน
ด้วยความสุข บังเกิดประโยชน์ ส่งเสริมคุณค่า
แห่งชีวิตของกันและกัน และทำให้การที่ตนเข้าไป
เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ทั้งหลาย กลายเป็น
คุณประโยชน์ เป็นความดี ความเจริญ
งอกงามแห่งชีวิตทุกชีวิตที่ตนเข้าไปมีส่วนร่วม
เกี่ยวข้องนั้น ทัวถึงกันทั้งหมด

ในเมื่อโอกาสนี้เป็นโอกาสของความ
เป็นสิริมงคล อาตมาก็จะขอกล่าวเรื่องมงคลสัก

เล็กน้อย เพื่อเสริมความเป็นมงคลนี้ให้ยิ่งขึ้นไป

มงคลแท้ไม่จบแค่พิธี

ถ้ากล่าวตามหลักพระศาสนาแล้ว
พูดได้ว่ามงคลนั้นจัดเป็น ๒ อย่าง อย่างแรกเรียกว่า
พิธีมงคล หรือ มงคลพิธี ได้แก่ การจัดเตรียม
พิธีการต่างๆ ดังที่ปรากฏขึ้นนี้เรียกว่า พิธีมงคล
ส่วนอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ธรรมมงคล มงคล
คือธรรม หรือ ตัวธรรมนั่นเองทำให้เกิดสิริมงคล
อย่างแรกคือ พิธีมงคล มีความหมาย

ว่า ในเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง
เราก็จัดเป็นพิธีขึ้น นอกจากจะให้ความสำคัญ
แก่เหตุการณ์นั้นแล้ว ก็เป็นโอกาสให้คนที่เกี่ยว
ข้องใกล้ชิดทั้งหลายจะได้มาร่วมกัน พร้อมกัน มี
ความสามัคคีในพิธีนั้น และจะได้ช่วยกันให้พร
ตลอดจนมีความสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ อีกทั้งจะ
ได้เป็นที่ระลึกในกาลสืบไปภายหน้า เมื่อเวลา
ล่วงผ่านไปแล้ว วันข้างหน้าย้อนมาหวนรำลึก
ถึง จะได้เป็นเครื่องเตือนใจที่ดียิ่ง ทั้งในด้าน

ที่เป็นความคิดและด้านที่เป็นความสัมพันธ์ต่อกัน
ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจของบุคคล ดังนั้น
มงคลพิธีจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง

แต่ว่ามงคลพิธีอย่างเดียวยังไม่พอ
ความเป็นสิริมงคลจะพร้อมสมบูรณ์ต่อเมื่อมี
มงคลที่สองด้วย คือธรรมมงคล มงคลคือธรรมะ
ธรรมะคืออะไร ธรรมะคือความจริงความถูกต้อง
ดีงาม ความดีงามที่มีในบัดนี้อย่างที่กล่าวแล้วไว้
คือ ความมีจิตใจเป็นบุญเป็นกุศล และนึกถึงสิ่ง

ที่ดั่งงาม ทำจิตใจของเราให้ผ่องใส พร้อมทั้งความ
มีเมตตาธรรมของท่านที่มาร่วมพิธี ดังนั้น ใน
เวลาใดความดั่งงามมีอยู่พร้อมในจิตใจของแต่ละ
คนแล้ว ก็เกิดเป็นธรรมมงคลขึ้น เสริมให้มงคลพิธี
เป็นพิธีที่สมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง

เป็นมงคลตลอดชีวิต เมื่อครองเรือน
ด้วยหลักธรรม ๔

อย่างไรก็ตาม ควรจะได้กล่าวถึง
ธรรมที่เหมาะสมเฉพาะในโอกาสแห่งพิธีนั้นๆ ไว้ด้วย

เพราะธรรมคือคุณธรรมความดีงามเหล่านี้ เป็น
ธรรมมงคลคู่ชีวิต ที่มีไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติ
กันตลอดเรื่อยไป และทำให้เกิดความเป็นสิริ
มงคลระยะยาวตลอดชีวิต เพราะฉะนั้น อาตมา
จึงจะได้กล่าวถึงธรรมะที่เป็นหลักคำสอนของ
พระพุทธเจ้าบางประการ ซึ่งจะนำไปเกิดคุณ
งามความดีนั้นๆ ให้เหมาะสมกับโอกาสนี้ จะขอ
แสดงเป็นหมวดหมู่

ธรรมะหมวดหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรง

แสดงไว้เหมาะกับโอกาสพิธีนี้ คือ **มรทวาทธรรม**
๔ ประการ **มรทวาทธรรม** แปลว่า **ธรรมสำหรับ**
การครองเรือน มีอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน คือ

๑. **สัจจะ** แปลว่า **ความจริง**

๒. **ทมะ** แปลว่า **การฝึกฝนปรับ**
ปรุงตน

๓. **ขันติ** แปลว่า **ความอดทน**

๔. **จาคะ** แปลว่า **ความเสียสละ**
ความเอื้อเฟื้อ **ความมีน้ำใจ**

ธรรม ๔ ประการนี้นับว่าเป็นหลัก
สำคัญในการครองเรือน เริ่มด้วย

สัจจะ

ประการที่ ๑ สัจจะ ความจริง
ธรรมข้อนี้ท่านยกเป็นอันดับที่ ๑ เพราะมีความ
สำคัญมาก ถือว่าเป็นเหมือนฐานที่เดียว ฐาน
รากของอาคาร หรือรากของต้นไม้เป็นสิ่งสำคัญ
ที่จะทำให้อาคารเป็นต้น หรือสิ่งทั้งหลายที่ตั้ง
อาศัย ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ถ้าฐานไม่แน่น

ไม่ดี ไม่มั่นคงเสียแล้ว ทุกอย่างก็หวั่นไหว คลอนแคลน ไม่มีความแน่ใจ ไม่มั่นใจ สัจจะก็เป็นฐานรองรับชีวิตที่อยู่ร่วมกัน

บุคคลที่มาอยู่ร่วมกันจะต้องมีสัจจะคือความจริง เริ่มด้วยจริงใจ เช่น มีความรักจริง มีเมตตาด้วยใจจริง โดยบริสุทธิ์ใจ ชั้นแรกต้องมีความจริงอันนี้ คือจริงใจ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ถ้าขาดความจริงใจ หรือขาดความซื่อสัตย์เมื่อไร ก็จะเริ่มระแวง เริ่มหวั่นไหว เริ่มแกว่งไกวทันที

จึงจะต้องรักษาสัจจะตัวนี้ไว้ก่อน

ต่อจากจริงใจก็จริงวาจา เมื่อจริงใจ
แล้ว เวลาพูดจาอะไรต่างๆ ก็พูดจริงต่อกัน ไม่
หลอกลวงกัน และจริงในการกระทำ คือทำจริง
ตามที่พูดบอกหรือให้สัญญาไว้ ถ้าบอกไว้ว่าจะ
ทำอะไรแล้ว ไม่ทำตามสัญญา ไม่ทำตามที่พูด
ก็เกิดปัญหาอีก จึงต้องจริงให้ครบ ทั้งจริงใจ จริง
วาจา และจริงการกระทำ ครบทั้ง ๓ อย่างที่ว่า
จริงในการกระทำนั้น นอกจากทำจริงตามที่พูด

แล้วก็ทำอย่างจริงจังๆ เช่นในการทำงาน ก็มีความขยันหมั่นเพียรในกิจในหน้าที่ของตน แต่รวมแล้วก็คือต้องจริง นี่คือสัจจะข้อที่ ๑ ซึ่งสำคัญมาก เมื่อมีรากฐาน คือความจริง ความซื่อสัตย์ แล้วก็ก้าวต่อไป ให้ข้อที่ ๒ ตามมาด้วย

ทมะ

*ป*ระการที่ ๒ ทมะ แปลตามศัพท์ว่า *การฝึก* การฝึกตามปกติมี ๒ ชั้น ท่านนำศัพท์นี้มาใช้ในการฝึกไม่ว่าคนหรือสัตว์ เช่นเมื่อ

เรานำเอาสัตว์มาจากป่า จะมีการฝึก ๒ ชั้น

ชั้นที่ ๑ คือ การปราบพยศ หรือทำให้เชื่อง ศัพท์โบราณท่านใช้คำว่า *ข่ม* หรือ *ทรมาน*

ทรมานนี้เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย ความหมายเพี้ยนไป ทรมานกลายเป็นการทำให้เจ็บปวด แต่ในภาษาพระทรมานแปลว่า ฝึก เช่น พระโมคคัลลานะไปทรมานเศรษฐีท่านหนึ่ง เราอ่านก็สงสัยว่า พระทำไมไปทรมานคน แต่

เปล่า ในภาษาโบราณของพระ ทรมานมาจากคำว่าทมะ แปลว่าฝึก คือแก่นิสัยเสีย เช่น ความตระหนี่เหนียวแน่น ความโกรธ แก้ไขให้ดีขึ้นหรือให้หาย เรียกว่าทมะหรือทรมาน เพราะฉะนั้นถ้าไปอ่านหนังสือเก่าๆ พบคำว่าทรมานก็อย่าเข้าใจผิด นี่คือตอนแรกปราบพยศ แก้ความผิดพลาดต่างๆ

พอแก้พยศได้เชิงดีแล้ว ก็ฝึกขั้นที่ ๒ คือปรับปรุงพัฒนา ตอนนี้จะเอาไปใช้งานอะไรก็

ฝึกไปตามนั้น เช่น จะให้ข้างลากขง หรือจะให้
ม้าวิ่งแข่ง หรืออะไรก็ตามแล้วแต่เราจะฝึก
รวมความว่าฝึกปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น จนกระ
ทั้งมีความสามารถที่จะทำอะไรต่ออะไรได้ตามที่
เราต้องการ

คนเราก็เหมือนกัน เราต้องยอมรับว่า
เราต้องฝึกตัวอยู่เสมอ เพราะว่าคนเรานี้เกิดมา
แน่นอนว่ายังเป็นคนไม่สมบูรณ์ เราทุกคนจึง
ต้องฝึกตนเอง การฝึกก็มี ๒ ตอน ตอนที่ ๑ คือ

ข่มไว้ ปราบ แก้ส่วนที่ไม่ดี แล้วต่อจากนั้นก็
คือปรับปรุง พัฒนา ทำให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะ
ในกรณีของชีวิตที่อยู่ร่วมกัน จะมีส่วนสำคัญที่
แย่งง่าย ๆ คือขั้นแรกเป็นการปรับตัว แล้วขั้นที่
๒ ก็ปรับปรุงให้พัฒนายิ่งขึ้น

การปรับตัวนี้เข้ากับลักษณะขั้นที่ ๑
ของการฝึก เรายังไม่พร้อม ยังไม่เหมาะกับสภาพ
ใหม่ๆ ที่จะไปอยู่ หรือจะไปทำงาน เรายังไม่คุ้น
เรายังไม่รู้จัก ทำที่ลักษณะอาการของเรายังขัด

เงินอยู่ เราจึงต้องเรียนรู้ แล้วเราก็ปรับตัวเข้ากับสถานที่ใหม่ ปรับตัวเข้ากับที่ทำงานใหม่ ปรับตัวเข้ากับคนที่พบใหม่ อย่างคู่สมรสนี้เรื่องการปรับตัวสำคัญมาก ท่านว่าต้องปรับตัวปรับใจให้เข้ากัน เพราะเป็นธรรมดาว่าคนเราไม่มีใครเหมือนกันสักคน แม้แต่พี่น้องฝาแฝดก็ยังมีข้อแตกต่าง ยิ่งอยู่คนละครอบครัว อยู่คนละถิ่นฐาน มีพื้นฐานพื้นเพทางด้านความรู้ความเข้าใจ ความนึกคิด การอบรมทางครอบครัว ทาง

วัฒนธรรมต่างๆ หรือถิ่นต่างๆ ไม่เหมือนกัน
ความแตกต่างนี้ย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา ซึ่งจะต้อง
รู้จักจัด

ความต่างนั้นทำให้เกิดผลได้ ๒ แบบ
คือต่างทำให้แตกก็ได้ ต่างทำให้เต็มก็ได้ ถ้าจัด
ไม่เป็น หรือไม่จัด ความต่างก็ทำให้แตก คือ
เพราะต่างกันก็เลยไปด้วยกันไม่ได้ ก็แตกกัน เป็น
การแตกแยก แต่ถ้าจัดเป็น ก็กลายเป็นมาเต็มให้
เต็ม ดังเช่นร่างกายของเรานี้มีอวัยวะมากมาย

ทำงานกันต่างๆ รูปร่างก็ไม่เหมือนกัน หน้าทีก็ไม่เหมือนกัน จึงรวมกันเป็นร่างกายที่สมบูรณ์ แต่ถ้าขึ้นมือ้วยวะอย่างเดียวกัน ก็ทำงานไปไม่ได้ เป็นชีวิตไม่ได้ ร่างกายไม่สมบูรณ์ การที่ร่างกายของเราสมบูรณ์ ชีวิตเราสมบูรณ์ ก็เพราะว่าเรามีอวัยวะต่างๆ ที่ต่างกัน เมื่ออวัยวะที่ต่างกันนั้นทำหน้าที่ของมัน มารวมกันเข้าก็กลายเป็นความเต็ม เพราะฉะนั้น ความต่างจึงมีความสำคัญมาก

คนเราเมื่อต่างกันมาก็ใช้หลักธรรมข้อ
นี่คือ ทมะ มาเป็นหลักในการปรับตัว ยกตัวอย่าง
ง่ายๆ คนสองคนมาอยู่ด้วยกัน คนหนึ่งชอบเก็บ
ตัว ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับใคร อีกคนหนึ่งชอบออก
สังคม ไม่ชอบอยู่หนึ่งเลย ไปไหนๆ เรื่อยตลอดเวลา
นี่ก็ต่างกันแล้ว ทีนี้ถ้าไม่รู้จักปรับไม่รู้จักจัด เมื่อ
มาอยู่ด้วยกันต่างฝ่ายต่างก็จะเอาอย่างของตัวเอง
เอง ก็เรียกร้องจากอีกฝ่ายหนึ่ง ว่าจะต้องเอาตาม
ฉัน ไม่ยอมซึ่งกันและกัน อย่างนี้ต่างก็ทำให้แตก

แต่ถ้ารู้จักจัดก็จะพบว่า ความจริงการเก็บตัวก็ดี
อยู่บ้างในบางกรณี แต่มันก็มีข้อเสียทำให้ขาด
ประโยชน์บางอย่างที่พึงได้ และในทำนองเดียวกันการออกข้างนอกตลอดเวลา ก็มีทั้งข้อดีและข้อ
เสีย เราก็มาจัดมาปรับ ๒ ฝ่าย

ฝ่ายหนึ่งเก็บตัวมากเกินไป อีกฝ่ายหนึ่ง
ออกสังคมมากเกินไป ก็มาจัดมาปรับตกลงกันให้พอดี
ท่านว่าให้ใช้วิธีแห่งปัญญา ทมะนี้สำคัญมาก
ต้องใช้ปัญญา คือมาพูดมาจามาช่วยกัน

พิจารณาปรับตัว ตกลงกันก็กลายเป็นดีไปเลย
๒ ฝ่ายก็มาเติมเต็มกัน ฝ่ายหนึ่งก็ขาดในการ
คบหาเกี่ยวข้องกับผู้คน อีกฝ่ายหนึ่งก็ขาดในแง่
ของการทำในสิ่งที่ควรทำเฉพาะตัว เมื่อมาปรับ
ให้พอดีอย่างนี้เรียกว่าต่างทำให้เต็ม หรือว่าฝ่าย
หนึ่งเจ็บไม่ยอมพุดยอมจา อีกฝ่ายหนึ่งก็พุดมาก
เหลือเกิน พุดจ้อ อย่างนี้ก็เหมือนกัน บางทีจัด
ให้ดีแล้วก็กลายเป็นว่าเกิดความพอดี เรียกว่าต่าง
ที่ทำให้เต็ม คือต่างที่มาเติมซึ่งกันและกันให้เต็ม

เรื่องของชีวิตคู่ที่อยู่ด้วยกันนี้ ทมะ
สำคัญมาก อย่างน้อยเริ่มต้นก็ต้องปรับตัวปรับใจ
เข้าหากัน ไม่ถือสาในเรื่องข้อแตกต่าง ถ้าเห็นผิด
หุผิดตาแปลกไปก็ไม่รู้ว่าไม่ตามอารมณ์ ค่อยๆ
อดใจไว้ก่อน เรียกว่าข่มใจไว้ก่อนแล้วก็ค่อยๆพูด
ค่อยๆจา ค่อยๆใช้ปัญญาคิดแก้ อะไรต่ออะไรก็
ลงตัว

การที่คนมาอยู่ร่วมกันนี้ ท่านถือว่าเป็น
เป็นการที่ทำให้เราได้ฝึกตัวเองด้วย ถ้าเราฝึกตัว

เองได้สำเร็จในการมีชีวิตคู่ เราก็จะมีความอึดใจ ภูมิใจว่า เราประสบความสำเร็จในการฝึกตัว ซึ่งเป็นชีวิตส่วนหนึ่งที่สำคัญ เพราะฉะนั้นจึงควรสำรวจตนเองว่าเรานี้สามารถไหม เรามีความสามารถในการปรับตัวเองเข้ากับสถานการณ์หรือเข้ากับคนอื่นได้ ทมะก็จะมีประโยชน์มาก และถือว่าชีวิตแต่งงานเป็นโอกาสให้เราได้เรียนรู้ได้ฝึกตนไปด้วย

ต่อจากการปรับตัวขั้นที่ ๑ แล้วจาก

นั่นก็ปรับปรุงตน อะไรที่ยังบกพร่อง เราก็เรียนรู้
แล้วพยายามปรับปรุงตนหรือพัฒนาตนอยู่เรื่อย
เราก็จะเจริญงอกงาม เรื่องของการปรับปรุงตน
ในที่นี้จะไม่พูดถึง เพราะเป็นเรื่องกว้างขวางมาก
แต่ขั้นที่ ๑ ต้องทำให้ได้ก่อนคือปรับตัว เมื่อถึง
ขั้นที่ ๒ ปรับปรุงตน เราพัฒนาต่อไป ก็จะทำให้
ให้เกิดความสุขความเจริญแน่นอน

ขันติ

*ป*ระการที่ ๓ ขันติ แปลว่าความ

อดทน ซึ่งเป็นความเข้มแข็ง เพราะตัวศัพท์เมื่อพูดสั้นๆ ก็คือทน อย่างเช่นไม้ ก็เรียกว่า ทนทาน อะไรต่ออะไรที่เราจะนำมาใช้ประโยชน์ เราก็มอบของทนทาน ถ้าของไม่ทน อ่อนแอ เพราะ เราก็มอบ เพราะใช้ไม่ได้ผลดี เราชอบของที่ทนทาน ก็คือเข้มแข็ง คนก็เหมือนกันก็ต้องดูว่า คนนั้นเป็นคนอดทนคือมีความทนทานหรือเปล่า หรือเป็นคนเพราะใจเสาะแตกง่าย

คนเราจะต้องมีความเข้มแข็งอยู่ในตัว

ถ้าเป็นคนอ่อนแอก็ไว้วางง่าย มีอะไรนิดอะไร
หน่อย ก็ไว้วาง ภู่วามไปตามอารมณ์ ไม่มั่นคง
แต่ถ้าเป็นคนเข้มแข็งก็อยู่กับเหตุกับผลได้ อะไร
ต่ออะไรที่ไม่ดีก็ขุดทิ้งไป อย่างน้อยเราก็ระงับเรื่อง
ได้ สิ่งที่จะทำให้เกิดปัญหาถ้าเป็นเรื่องเล็กก็ไม่
ขยายตัว ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ก็กลายเป็นเรื่องเล็ก
ถ้าเป็นเรื่องเล็กก็หายเลย แต่ถ้าเราไม่มีความอด
ทนเรื่องเล็กก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องใหญ่ก็
เสียหายใหญ่โตอาจถึงกับทำให้เกิดความย่อหยับ

ไปได้ เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าต้องมีความอดทน
ในชีวิตของคนเราต้องใช้ขันติหลาย
อย่าง อย่างน้อยก็คือ

๑. ขันติ ความอดทนต่อความลำบาก
ตรากตรำ เช่นการทำงาน คนเราต้องมึนงาน
การทำเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อทำงานหาเลี้ยงชีพ
ก็ต้องมีความอดทน ใจสู้ ไม่ย่อท้อง่ายๆ จะทำ
งานก็ทำไป บุกฝ่าไป ไม่ย่อท้อ ลำบากไม่กลัว
อย่างนี้ก็เจริญแน่นอน

๒. อุดหนุนต่อทุกขเวทนา ตัวอย่าง
ง่ายๆ เช่น เมื่อเจ็บปวดเมื่อยล้าก็ต้องอดทน
หรือในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องอดทน ไม่ใช่เจ็บ
ไข้นิดๆ หน่อยๆ ก็โวยวายทำให้อีกฝ่ายหนึ่งใจคอ
ไม่ดีไปด้วย แต่ที่ว่าอดทนนั้นไม่ใช่ไม่รักษา
ก็รักษาไป และต้องไม่ประมาทด้วย แต่ความ
อดทนนี้ทำให้รักษาสถานการณ์ได้ดี และ
บรรยากาศก็ดี

๓. ความอดทนที่สำคัญคือ อดทนต่อ

สิ่งกระทบกระทั่งใจ คนเราเมื่ออยู่ด้วยกันก็เป็น
ธรรมดาอย่างที่บอกข้างต้นว่าย่อมมีความแตกต่าง
มีความแปลกหูแปลกตา หรือแม้จะไม่ต่าง
แต่เมื่ออยู่กันนานๆ ก็ต้องมีความพลาดพลั้งบ้าง
แม้ไม่ได้เจตนา เมื่อทำอะไรไปเผลอไผลก็อาจจะ
ไปกระทบกระเทือนใจอีกฝ่ายหนึ่งได้ ทีนี้ถ้าเรา
ไม่สะกิดใจ ไม่มีขันติความอดทน ก็ยุ่งเลย พอ
อะไรมาไม่ถูกใจปั๊บก็เกิดเรื่องทันที ถ้าอย่างนี้
ปัญหาก็ต้องตามมาแน่ๆ แต่ถ้าเราอดทนไว้

ก็ค่อยๆใช้วิธีเอาธรรมะข้อ ๒ มาช่วยในการจัด
ปรับ แล้วแก้ไขปัญหา ก็หมดเรื่องไป

ความกระตบใจนี้เป็นเรื่องใหญ่ บาง
ที่ใช้มากกว่าข้ออดทนต่อความลำบากตรากตรำ
และอดทนต่อทุกขเวทนา เพราะว่าความอดทน
ต่อความลำบากตรากตรำและต่อทุกขเวทนานั้น
โดยมากจะทำเป็นนิสัยไปเลย แต่อดทนต่อความ
กระตบกระทั่งใจนี้มีโอกาสเกิดได้เรื่อยๆ ฉะนั้น
เราจึงควรมองในแง่ที่ว่าเป็นการฝึกตนเอง เริ่ม

ตั้งแต่ดูว่าเรามีความเข้มแข็งพอไหม เขาทำมา
อย่างนี้ เขาอาจจะไม่ได้เจตนา แล้วเรามีความ
เข้มแข็งพอที่จะรับได้ทนได้ไหม เมื่อมองอย่างนี้
ก็เป็นการทดสอบตนเองด้วย อย่าไปมองแต่เขา
ถ้าเรามองตัวเอง เอาเป็นเครื่องทดสอบแล้ว
เมื่อเห็นว่าเราเข้มพอ ก็กลับมีความอึดใจ และ
ภูมิใจที่ว่าเราเข้มแข็งพอ ลู้ได้ เป็นการฝึกตน
ไปด้วย พร้อมกันนั้นปัญหาอะไรต่ออะไรก็แก้ไข
ไปด้วยวิธีของปัญญาด้วยเหตุด้วยผล และด้วย

เจตนาดีปรารถนาดีต่อกัน

ขันติเป็นธรรมสำคัญมาก เพราะว่า
เมื่อเราอยู่ด้วยกันเราก็จะต้องร่วมกันในการทำ
การทำงาน ในการสร้างสรรค์ชีวิตเป็นต้น ชีวิต
ของเราจะเจริญก้าวหน้าได้เราจะต้องมีความ
เข้มแข็งมีความทนทานอย่างที่ว่านี้ เมื่อมีความ
เข้มแข็งทนทานอย่างนี้ พลังของคนที่มาอยู่ร่วม
กันก็จะกลายเป็นพลังบวกรวมเป็นสอง แต่ถ้า
สองคนไม่มาเสริมกัน ก็กลายเป็นมาขัดมาแย้งกัน

พอมาขัดมาแย้งกันหนึ่งกับหนึ่งก็ลบกันกลายเป็นศูนย์ กลายเป็นว่าแทนที่จะเท่าเดิม เดิมมีหนึ่งพอมาเจออีกหนึ่งกลายเป็นศูนย์ไปเลย แต่ถ้ามีความเข้มแข็งและมาอยู่ด้วยกันแล้วมาเสริมกัน ก็กลายเป็นหนึ่งบวกหนึ่งรวมเป็นสองเท่ากับได้พลัง

การแต่งงานนี้ถือว่าทำให้เราได้พลังเพิ่ม ไม่เฉพาะพลังเพิ่มของคู่บ่าวสาวเท่านั้น แต่ได้เพิ่มมามาก เริ่มตั้งแต่ได้เพิ่มญาติมากมาย

คุณพ่อคุณแม่ก็เพิ่มสองเท่า คุณลุง คุณป้า คุณ
น้า คุณอา พี่น้อง เพื่อนก็เพิ่ม ฉะนั้นคนแต่งงาน
จึงเป็นคนมีโชคดี จะต้องรักษาโชคนี้ไว้ให้ได้ คือ
เมื่อได้กำลังเพิ่มแล้วก็รู้จักใช้กำลังเพิ่มให้เป็น
ประโยชน์

เป็นอันว่าขันตินี้มีความหมายมาก แต่
รวมแล้วก็คือพลังความเข้มแข็ง ที่จะพาชีวิตของ
เราให้เดินหน้าไป และให้กำลังของเรามาเสริมซึ่ง
กันและกัน

จากะ

*ป*ระการที่ ๔ จากะ นี้ก็เป็นเรื่องใหญ่ เหมือนกัน จากะนั้นแปลง่ายๆ ว่า*ความสละ* คนเรานี้จะเอาอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการสละให้บ้าง โดยเฉพาะเมื่อคนมาอยู่ร่วมกัน การสละที่สำคัญก็คือสามารถสละความสุขของตนได้ คือไม่เอาแต่ใจ อยากรจะได้แต่ความสุขของตนเอง ต้องนึกถึงความสุขของอีกฝ่ายหนึ่ง และสามารถสละความสุขของตัวเองเพื่ออีกฝ่ายหนึ่งได้ ถ้าใคร

ทำได้แบบนี้ก็ประเสริฐ คือแทนที่จะนึกว่าฉันจะ
เรียกร้องเอาความสุข ก็กลับไปนึกถึงอีกฝ่ายหนึ่ง
ว่าเราทำอย่างไรจะ给他เป็นสุข ถ้าคิดอย่างนี้
ได้ก็เรียกว่ามีจาคะ เริ่มต้นจากใจที่ตั้งไว้ถูกต้อง
ว่าเราคิดแต่จะทำอย่างไรจะ给他เป็นสุข คิดอยู่
แต่อย่างนี้

การที่ตั้งใจว่าทำอย่างไรจะ给他
เป็นสุขนั้น ใจเราเองก็จะดีด้วยเพราะเป็นใจที่มี
เมตตา พร้อมกันนั้นก็ทำให้อยู่ด้วยกันอย่าง

สามัคคีปรองดอง เพราะฉะนั้นจากะจึงสำคัญมาก จากะจะต้องเก่งถึงขนาดที่ว่าสามารถสละความสุขของตนเพื่ออีกฝ่ายหนึ่ง แม้กระทั่งคิดแต่เพียงว่าทำอย่างไรจะ让他เป็นสุข จนกระทั่งไม่คำนึงถึงความสุขของตัวเอง เมื่อสองฝ่ายคิดอย่างเดียวกันต่างฝ่ายต่างก็จะพยายามทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นสุข ก็เลยสุขด้วยกัน สบายไป แต่ถ้าต่างฝ่ายต่างเรียกร้องจะเอาอย่างใจตัวเอง ต่างก็เรียกร้องความสุขให้แก่ตัวเอง อย่างนี้ก็เกิด

ปัญหาแน่

ถ้ามีจาคะสละความสุขได้ก็เป็นคน
มีน้ำใจ เพราะฉะนั้นจาคะจึงแปลว่าความมีน้ำใจ
ความมีน้ำใจต่อกันนี้เริ่มต้นด้วยการยอมสละ
ความสุขแก่กันได้ เช่นอีกฝ่ายหนึ่งเหนื่อยมาจาก
นอกบ้าน อีกฝ่ายหนึ่งอยากให้เขาเป็นสุข เขา
เหนื่อยมาทำอะไรก็ดี ก็ต้องต้อนรับจัดอะไรให้
เขารับประทาน และพูดจาดีๆ ทำให้อีกฝ่ายหนึ่ง
สบายใจ เมื่อคนหนึ่งเหนื่อยมาหรืออาจจะมึ

ปัญหามาจากที่ทำงาน พอมาถึงบ้านพบการต้อนรับเอาใจใส่ก็เอ็นใจสบาย คราวนี้ไม่อยากไปไหนแล้ว เพราะคิดว่าถ้ามีทุกข์มาเราก็กลับบ้านเดี๋ยวนะเราก็หายทุกข์หายร้อน

จากระยะนี้แสดงได้ตลอดเวลา แม้กระทั่งยามเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อฝ่ายหนึ่งเจ็บไข้ได้ป่วยอีกฝ่ายหนึ่งก็พยายามมาคอยเอาใจใส่ดูแล ขวนขวายจัดอะไรให้ ฝ่ายพยาบาลไม่เห็นแก่หลับแค้นนอนเป็นต้น ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจกัน

ทำให้เกิดความประสานสามัคคี เพราะฉะนั้น
จาจะจึงแปลว่ามีน้ำใจ เพราะเป็นเหมือนน้ำหล่อ
เลี้ยง มิฉะนั้นก็แห้งแล้ง ถ้ามีน้ำหล่อเลี้ยงแล้ว
ชุ่มชื้นก็มีความสุข

นอกจากมีน้ำใจต่อกันโดยสละต่อกัน
ระหว่างคู่ครองแล้ว ก็สละต่อผู้อื่นด้วย โดยมี
น้ำใจต่อญาติมิตรทั้งสองฝ่าย ต่อคุณพ่อคุณแม่
ของอีกฝ่ายหนึ่ง ต่อญาติมิตรพี่น้องทั้งหลาย ต่อ
เพื่อนฝูง มีน้ำใจไปหมด เมื่อทำอย่างนี้แหละจึง

จะมาเสริมกำลังซึ่งกันและกัน แล้วชีวิตก็จะเจริญ
งอกงามมาก เพราะฉะนั้นจาคะก็จึงช่วยให้ เรา
มีกำลัง เมื่อมีกำลังมากต่อไปเรามีทรัพย์สิ้นเงิน
ทองมาก มียศฐาบรรดาศักดิ์ดีมาก คือมีทรัพย์ มี
อำนาจมาก เราก็ยังสามารถใช้จาคะไปบำเพ็ญ
ประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์แก่สังคมกว้างขวาง
ออกไป ที่ว่านี้ก็แล้วแต่กำลังความสามารถ แต่
อย่างน้อยก็ให้มีน้ำใจต่อกันระหว่างคู่ครองและ
ญาติมิตรใกล้เคียงโดยแสดงออกซึ่งจาคะคือ

ความเสียสละมีน้ำใจนี้

นี่คือหลักธรรม ๔ ประการ ซึ่งมีความสำคัญในการครองเรือน ที่พระพุทธเจ้าตรัสประทานไว้ ถ้าทำได้ตามนี้ก็ย่อมเป็นธรรมมงคลแน่นอน คือเป็นมงคลที่เกิดจากธรรมะ เกิดจากการปฏิบัติสิ่งที่ดีงามถูกต้อง มงคลนั้นแปลว่าสิ่งที่ดีนำมาซึ่งความสุขความเจริญ สิ่งอะไรจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญก็ต้องธรรมะนี้แหละคือการทำอะไรก็ตามที่ถูกต้องดีงาม เพราะฉะนั้น

รวมแล้วก็เป็น ๔ ข้อ โดยสรุปก็คือ

ประการที่ ๑ *สัจจะ* ความจริง ทั้งจริงใจ
จริงวาจา และจริงการกระทำ มีความซื่อสัตย์

ประการที่ ๒ *ทมะ* การฝึกฝนปรับปรุง
ตน เริ่มแต่ปรับตัวเป็นต้นไป เป็นคนที่พัฒนาตน
อยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง

ประการที่ ๓ *ขันติ* มีความอดทน เข้ม
แข็งทนทาน ทั้งต่องานยากลำบากตรากตรำ
ต่อทุกขเวทนาความเจ็บปวดเมื่อยล้า และต่อสิ่ง

กระทบกระทั่งใจ

ประการที่ ๔ จากะ มีน้ำใจสามารถ
สละความสุขของตนเพื่ออีกฝ่ายหนึ่งได้ ตลอดจน
เพื่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายกว้างขวางออกไป

เราจะต้องทำชีวิตของเราให้ดีให้มี
ความสุข ถ้าตัวเรามีความสุข คุณพ่อคุณแม่
ก็มีความสุขไปด้วย เป็นการตอบแทนพระคุณไป
ในตัวเลย เพราะฉะนั้นหลักธรรมนี้จึงมีความ
สำคัญ เป็นการพัฒนาชีวิตจากการที่คอยเรียก

ร้องความสุขให้แก่ตนเอง มาสู่ขั้นที่อยากจะให้
คนอื่นเป็นสุขแล้วก็ขยายออกไป อยากให้คู่ครอง
เป็นสุข อยากให้ลูกเป็นสุข อยากให้เพื่อนมนุษย์
เป็นสุข เมื่อทำได้แบบนี้ชีวิตของตัวเองก็มีใจ
เป็นสุข และคนอื่นก็มีความสุขไปด้วย นี่ก็ครบชุด
แล้ว

บำรุงต้นไม้แห่งชีวิตคู่ให้แข็งแรงงอกงาม

วันมงคลสมรสนี้ถือว่าเป็นฤกษ์งาม

ยามดี คือเป็นวันที่คู่สมรสมาพร้อมใจกันเริ่มต้นใช้

ธรรมมงคลทั้ง ๔ ข้อนี้ เป็นหลักแห่งการดำเนิน
ชีวิตคู่ครอง เหมือนกับว่าสองท่านนี้มาร่วมกัน
ปลูกต้นไม้ขึ้นต้นหนึ่ง และเมื่อช่วยกันปลูกไว้แล้ว
ก็ช่วยกันหล่อเลี้ยงบำรุงต้นไม้ให้ดี ให้เจริญงอก
งามมั่นคง เพื่อให้ต้นไม้ต้นนี้มีคุณสมบัติสมบูรณ์
ทั้ง ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ มีรากแก้วที่มั่นคง
แข็งแรง

ประการที่ ๒ มีความเจริญเติบโต

มีความงอกงามอย่างดี

ประการที่ ๓ มีความทนทานต่อสาย
ลมแสงแดด ต่อย่างพืช และสัตว์ที่จะมารบกวน
พืชนี้จะต้องแข็งแรงทนทาน เพราะว่าบางที่อาจ
มีแมลง มีเพลี้ย มีสัตว์ชนิดต่างๆ มาทำอันตราย
ถ้าไม่เข้มแข็งทนทานก็สู้ไม่ไหว อาจจะถูกกัดตั้ง
อยู่ไม่ได้ และต้องทนต่อแรงลม เพราะบางที่มี
พายุใหญ่ ต้นไม้ที่แข็งแรงจึงจะทนได้ ถ้าต้นไม้
อ่อนแอก็จะล้มจะโค่นลงไป ลมพายุหรือมรสุม

อาจจะไม่ได้ในชีวิต เราจะประมาทไม่ได้ จึงต้อง
มีความเข้มแข็งไว้ก่อน

และประการที่ ๔ มีน้ำหล่อเลี้ยงขึ้น
นำบริบูรณ์ ข้อนี้สำคัญมาก ขาดไม่ได้ เมื่อมีน้ำ
หล่อเลี้ยงบริบูรณ์ ต้นไม้ก็งาม มีความร่มรื่น
แตกกิ่งก้านสาขา ใบก็ดกเขียวขจี มีดอกมีผล
เป็นประโยชน์ไม่เฉพาะแก่ตนเองเท่านั้น คือนอก
จากตัวเองจะชุ่มฉ่ำ สดชื่น มีความสุขแล้ว
ต่อไปยังจะแผ่ประโยชน์ออกไปแก่ผู้อื่นอีกด้วย

กล่าวคือเมื่อต้นไม้นี้แตกใบออกงาม แผ่กิ่งก้าน
สาขาให้ร่มให้เงาดี มีดอกมีผล คนเหนื่อยคน
เดินทางมาไกลๆ ก็เข้ามาหลบพักอาศัยร่วมไม้ได้
ได้ขึ้นอกขึ้นใจมีความสุข แม้แต่สัตว์ทั้งหลาย
เริ่มด้วยหมูนกหมู่มากก็มาอาศัยต้นไม้นี้ มีความ
สุขสบาย ผู้คนได้ฟังเสียงนกเสียงกา ก็สบายใจ
ไปอีกด้วย ถ้าหิวกระหายก็อาจจะมามีผลให้รับ
ประทานช่วยเหลือเลี้ยงชีวิตได้ นอกจากนั้น
ก็เป็นที่ทำให้ความร่มเย็นโดยทั่วไป ให้ความชุ่มฉ่ำ

แก่แผ่นดิน เลี้ยงโลกเลี้ยงแผ่นดินไว้ ทำให้โลก
นี้น่าอยู่ เพราะฉะนั้นต้นไม้ที่ดีที่สุดที่อุดมสมบูรณ์จึง
เป็นประโยชน์มาก ทั้งชีวิตของตนเองก็ดี ทั้งดี
แก่ผู้อื่น ตลอดจนสิ่งอื่นสิ่งแวดล้อมทั่วไปทั้งหมด
ด้วย

เป็นอันว่า ต้นไม้แห่งชีวิตคู่นี้มีคุณสมบัติ

๔ ประการคือ

๑. มีรากแก้วแข็งแรงมั่นคง

๒. มีศักยภาพในการเจริญเติบโตองงาม

๓. มีความแข็งแรงทนทาน

๔. มีน้ำหล่อเลี้ยงบริบูรณ์

ในสี่ข้อนี้ ข้อ ๑ รากคือ *สัจจะ* ความจริง ข้อ ๒ ศักยภาพในการเจริญงอกงามคือ *ทมะ* การรู้จักปรับตัวปรับปรุงตน พัฒนาค้นอยู่เรื่อยไป ข้อ ๓ ความแข็งแรงทนทาน คือ *ขันติ* ข้อ ๔ น้ำหล่อเลี้ยงคือ *จาคะ*

ต้นไม้ที่มีความงอกงามเจริญดีนั้น
ไม่ต้องเข้ามาอาศัยใต้ต้นดอก แม้เพียงได้เห็นก็

สบายใจทันที คนเห็นต้นไม้เขียวขจี มีดอกไม้
สะพรั่งพร้อม เห็นดอกสดสีแดง สีเหลือง สีขาว
สีม่วง หรือสีอะไรก็ตาม ก็ชื่นอกชื่นใจ อย่างคน
เดินทางมาไกลๆ พอมาเห็นหมู่ไม้ใจก็พุ่มกำลัง
ชีวิตครองเรือนที่ดำรงรักษาไว้ได้ดีมีความเจริญ
งอกงามอย่างนี้ จึงให้ความสุขไม่เฉพาะแก่
ตนเองเท่านั้น แต่ยังแผ่ความสุขความร่มเย็น
ออกไป คนอื่นได้เห็นอย่างน้อยก็พลอยอึ้งใจ
สบายใจไปด้วย

เพราะฉะนั้นให้ถือว่าเมื่อมาเข้าสู่พิธี
มงคลสมรสนั้น ก็เหมือนเป็นนิमितแห่งการเริ่ม
ต้นว่า เราทั้งสองมาพร้อมใจกันปลูกต้นไม้ต้นนี้ขึ้น
เรียกว่าต้นไม้แห่งชีวิตคู่ ซึ่งมีคุณสมบัติ ๔ ประ
การ แล้วพยายามช่วยกันหล่อเลี้ยงบำรุง รักษา
ให้ดี ให้เจริญงอกงาม ให้มีคุณสมบัติครบทั้ง ๔
ประการนี้ให้ได้ ซึ่งก็อยู่ที่ตัวเรา เป็นผู้ ที่
จะทำให้ต้นไม้ต้นนี้เจริญงอกงามไปได้อย่างไร
ที่กล่าวมานี้เป็นหลักธรรมชุดหนึ่งที่

พระพุทธเจ้าตรัสไว้อันเหมาะสมสำหรับชีวิต
คู่ครอง ในโอกาสนี้อาตมาในนามของพระสงฆ์
ขอตั้งกัลยาณจิต อาราธนาคุณพระรัตนตรัย
อวยชัยให้พรแก่คู่สมรส พร้อมทั้งญาติผู้ใหญ่ทั้ง
สองฝ่าย มิตรสหาย และท่านที่เคารพนับถือทั้ง
หลาย ขอจงอภิบาลรักษาให้ทุกท่านเจริญ
งอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเจริญงอกงาม
ก้าวหน้า ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต
ในการประกอบกิจการหน้าที่การงานให้บรรลุผล

สมหมาย บรรลุถึงซึ่งประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเอง
เริ่มแต่ชีวิตในครอบครัวและแผ่ประโยชน์สุขนี้
ไปให้แก่สังคมส่วนรวม ตลอดจนเพื่อนมนุษย์
โดยทั่วไป จึงมีความร่มเย็นเป็นสุขในธรรมของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดกาลนานเทอญ

-
๑. หน้า ๑-๖ คัดจากหัวข้อธรรม “สมชวีภิกขา” ในหนังสือ คู่สร้าง-คู่สม ชีวิตคู่
ในอุดมคติ ของ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)
 ๒. หน้า ๗-๑๒ คัดจาก “โอวาทวันมงคลสมรส” ในหนังสือเล่มเดียวกับข้อ ๑.
 ๓. หน้า ๑๓-๖๐ เป็นธรรมกถาที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) แสดงเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๔๑ ณ วัดญาณเวศกวัน จ.นครปฐม